

СІЧЕНЬ-
БЕРЕЗЕНЬ
2021

МОНІТОРИНГ СТАНУ ДОДЕРЖАННЯ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Уповноважений
Верховної Ради України
з прав людини

Моніторинговий звіт базується на широкому колі інформаційних, аналітичних та статистичних матеріалів. Відкрита дискусія та обмін інформацією, даними й аналітичними матеріалами між основними організаціями, залученими до захисту прав дитини (урядовими установами, міжнародними організаціями, науково-дослідними інститутами, аналітичними центрами, недержавними організаціями тощо), сприятиме удосконаленню процесу прийняття управлінських рішень через його забезпечення об'єктивними оцінками, достовірними даними та результатами фактологічного аналізу.

Моніторинговий звіт надає стислий аналіз ситуації для вироблення рекомендацій щодо пом'якшення впливу COVID-19 на вразливі категорії дітей та сім'ї з дітьми. Моніторинг стану дотримання прав дитини в умовах пандемії COVID-19 запроваджено відповідно до Конвенції ООН про права дитини за такими ключовими напрямками: право на здоров'я та добробут; право на освіту, культуру та відпочинок; право на захист, сім'ю та альтернативний догляд; право на безпеку та чисте навколишнє середовище.

У звіті викладено інформаційні матеріали та дані щодо додержання прав дитини в Україні Міністерства соціальної політики, Міністерства охорони здоров'я України, Центру громадського здоров'я України, Державної служби статистики України, Національної поліції України.

Зауваження. Дані за роки наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та окремих районів Донецької та Луганської областей.

У публікації використані фото із фотобанку ЮНІСЕФ в Україні.

При використанні матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

Публікація підготовлена та виготовлена за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Думки, висловлені в публікації, є позицією автора (авторів) і не обов'язково відображають політики та погляди ЮНІСЕФ.

ЗМІСТ

Резюме.....	3
Право на здоров'я.....	5
Право на добробут.....	8
Право на освіту, культуру та відпочинок.....	11
Право на захист від насилля та експлуатації.....	13
Право на захист, сім'ю та альтернативний догляд.....	14
Право на безпеку та чисте навколишнє середовище.....	16
Індикатори за ключовими напрямками дотримання прав дитини в Україні.....	17

АКРОНІМИ ТА АБРЕВІАТУРИ

- ВООЗ** – Всесвітня організація охорони здоров'я
- Держстат** – Державна служба статистики України
- ЗЗСО** – заклади загальної середньої освіти
- Мінсоцполітики** – Міністерство соціальної політики України
- МОЗ** – Міністерство охорони здоров'я України
- Нацполіція** – Національна поліція України
- ТГ** – територіальна громада
- СЖО** – складні життєві обставини
- ССД** – служба у справах дітей
- ЦСС** – центр соціальних служб
- ЦГЗУ** – Центр громадського здоров'я України

РЕЗЮМЕ

Вплив пандемії Covid-19 на захист прав дитини потребує постійного дослідження та глибокого аналізу з боку профільних фахівців. На державному рівні з метою запобігання поширення коронавірусної хвороби було введено 3 загальнонаціональні карантини (локдауни) – з 12 березня по 22 червня 2020 р; 14-15; 21-22; 28-29 листопада 2020 р., з 08 по 24 січня 2021 р.

У період першої хвилі захворювання школи та дитячі садочки були переведені на дистанційне навчання, відбулось обмеження на проведення масових заходів, запроваджено санітарний контроль в магазинах та торгівельних центрах, введено спеціальний режим роботи громадського транспорту, призупинено роботу метрополітену тощо. В подальшому обмежувальні заходи в період загальнодержавних локдаунів були не такими жорсткими.

З березня 2020 року найбільш кризовими наслідками пандемії були такі випадки порушення прав дитини: порушення права на здоров'я (обмеженість умов для вакцинації, перепрофілювання лікарень, відсутність достатньої кількості медичних працівників тощо), порушення права на освіту (обмеженість дітей у доступі до гаджетів та мережі Інтернет під час дистанційного навчання), права на догляд (повернення 42 тис. дітей до сімей із інтернатних закладів без належного обстеження умов для дитини у родині), права на благополучне життя (різке збільшення масштабів бідності сімей з дітьми) тощо.

Протягом 2021 року, відповідно до наявних у відкритому доступі даних, спостерігається така ситуація в медичній галузі: різке збільшення протягом лютого-березня 2021 року кількості дітей, що отримують лабораторно підтверджений діагноз захворювання на коронавірус, тенденція до уповільнення, а по деяким показникам навіть припинення вакцинації, погіршення умов для отримання якісних медичних послуг, в тому числі внаслідок відсутності достатньої кількості профільних лікарів та медичних сестер на місцях. Якщо цим загрозам не протиставити своєчасне та дієве реагування з боку держави, вони можуть призвести до різкого збільшення рівня інвалідизації та смертності дітей. Збільшення масштабів бідності, зменшення кількості облікованих відповідними соціальними працівниками дітей та сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО), на фоні збільшення їх

загальної кількості, жорстка криза із професійними кадрами, нестабільність процесу моніторингу, вкрай низька спроможність надання соціальних послуг на місцях, залишення поза увагою потреб дітей з інвалідністю – ці проблеми залишаються актуальними і протягом поточного року. Висновки у дослідженні, яке проводилось Державною службою якості освіти України, мають вичерпні та об'єктивні відповіді на питання, які загрози несе для дитини дистанційна освіта. Найбільше страждають від наслідків COVID-19 діти, які виховуються у соціально та/або фінансово неспроможних родинях. Наслідки пандемії справляють негативний вплив на рівень насильства, спостерігається різке збільшення кількості дітей, які потерпають від насилля. Це потребує ретельного аналізу та відповідного реагування з боку держави. Відсутність належного рівня реагування органів опіки та піклування на ситуацію безпосередньої загрози життю та здоров'ю дитини свідчить про наявність в країні ознак прихованого соціального сирітства. В умовах кризи галузі така ситуація є вкрай загрозливою і за умови відсутності відповідного реагування з боку держави завжди призводить до різкого збільшення негативних явищ в дитячому середовищі і поновленню явища масової безпритульності. Наразі в Україні існують значні нерівності між міським та сільським населенням у доступі до якісної питної води та санітарії. Доступ до сталого та безпечного водопостачання залишається проблематичним для багатьох українців, зокрема дітей. Точний масштаб проблеми невідомий. Державні статистичні спостереження відносно цієї категорії населення

не ведуться. Причиною користування привізною водою в офіційних документах називається відсутність джерел якісної питної води. За різними даними від 268 до 950 тисяч населення користується привізною водою. Для дітей, що проживають в місцевості, де відсутня якісна питна вода, існують великі ризики бути позбавленими права на безпечний розвиток та проживання в чистому навколишньому середовищі.

В той час, коли необхідно приймати оперативні управлінські рішення для допомоги сім'ям з дітьми, спостерігається погіршення ситуації із формуванням та отриманням достовірних статистичних показників. Їх збір та узагальнення наразі розпорошено між різними міністерствами, новоствореними службами, управліннями, департаментами та директоратами. Саме на своєчасному аналізі даних повинна будуватись державна політика, направлена на захист прав дитини та попередження негативних явищ.

В нинішній ситуації стрімкого збільшення в Україні рівня захворюваності на Covid-19, мутації вірусу, який дедалі більше вражає саме дітей та впливає на їх стан здоров'я, такі чинники як відсутність консолідованої державної дитячої політики та розбалансування роботи галузі внаслідок активної фази проведення реформ в країні, вже негативно вплинули і в подальшому можуть мати незворотні наслідки для долі багатьох дітей та сімей з дітьми.

Враховуючи сукупність зазначених вище аспектів стану додержання вимог ратифікованою Україною Конвенції ООН про права дитини, наразі в наявності є загрозна ситуація по багатьом напрямкам. В умовах пандемії Covid-19 необхідними є кардинальні зміни, тому питання захисту прав дитини мають стати першочерговим пріоритетом державної політики України. Насамперед, це стосується питань координації, вироблення політики в умовах поточного етапу реформи децентралізації (укрупнення районів), збору якісних даних та їх постійне висвітлення у відкритих джерелах, що сприятиме покращенню процесу прийняття управлінських рішень.

Для нівелювання існуючих ризиків та запобігання найбільш гострих кризових явищ необхідним є посилення фахового потенціалу на місцевому рівні, забезпечення підтримки з боку держави дітей, сімей із дітьми, в першу чергу тих, що опинились в складних життєвих обставинах, та налагодження такої системи моніторингу дотримання прав дитини, що ураховує ризики (risk-informed child rights monitoring).

З метою мінімізації негативних наслідків пандемії по відношенню до кожної дитини в Україні, моніторинг, що представлений у цій публікації, планується проводити щоквартально. Висновки за результатами аналізу будуть направлені до профільних міністерств і відомств для вжиття необхідних заходів щодо захисту прав дитини.

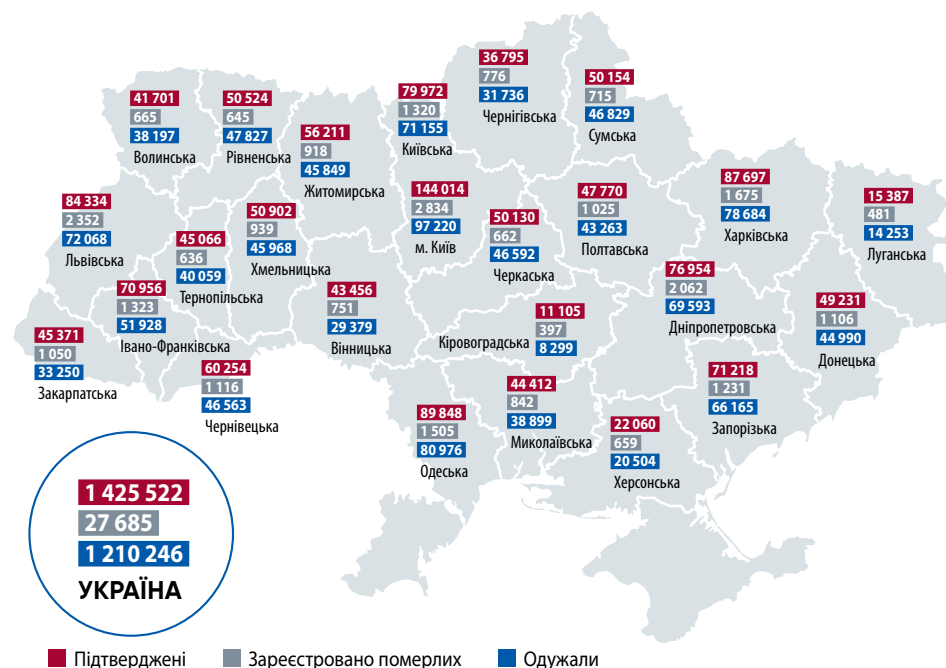
ПРАВО НА ЗДОРОВ'Я

Ситуація в країні щодо пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі – COVID-19)

За весь час пандемії в країні (станом на 10 березня 2021 року):

Рис. 1. Розподіл випадків COVID-19 по регіонах України

Діти та Covid-19: За період пандемії, станом на 31.03.2021 в Україні зареєстровано 89 638 лабораторно підтверджених випадків інфікування дітей на COVID-19. Коронавірус почав дедалі більше уражати дітей, вони стали частіше хворіти. На початку епідемії діти, як правило, мали безсимптомний перебіг хвороби. А зараз діти хворіють уже з симптомами і з таким перебігом хвороби, який потребує госпіталізації¹.

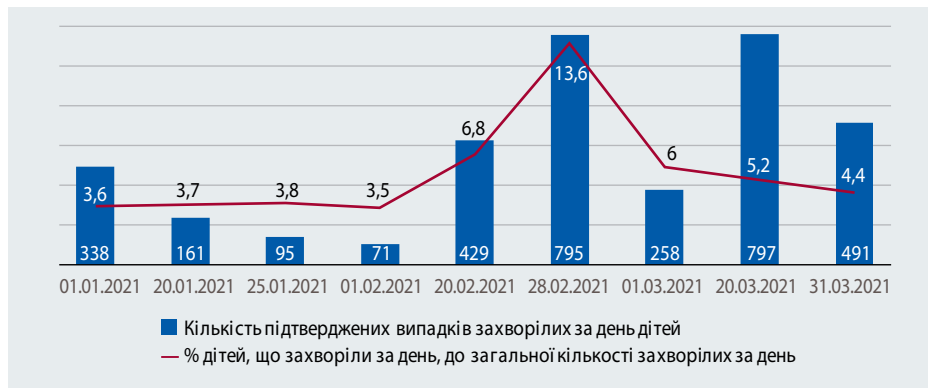
Аналіз статистичних даних (Рис. 2) свідчить про негативну тенденцію до різкого збільшення протягом січня-лютого 2021 року з 3,6% на початку січня до 13,6% на кінець лютого (+10%) підтверджених випадків захворюваності дітей по відношенню до загальної кількості підтверджених випадків за день. В березні середній показник коливається від 6% на початок місяця до 4,4% – на кінець, проте загальна кількість дітей, що захворіли, часто майже вдвічі перевищує кількість підтверджених випадків захворювання на день медичних працівників.

Середнє значення показника захворюваності дітей протягом лютого (6,2%) майже вдвічі більший, ніж аналогічний показник захворюваності дітей протягом січня 2021 (3,3%). Це свідчить, що діти дедалі більше стають уразливими до захворювання.

¹ <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3171329-diti-pocali-castise-hvoriti-na-covid19-stepanov.html>

Протягом 10 днів березня спостерігається зменшення зазначених вище показників захворюваності дітей, які коливаються від максимальних значень у 6,1% на початку березня до 4,9% станом на 10 березня.

Рис. 2. Динаміка підтверджених випадків захворювання на COVID-19 у дітей, січень-березень, 2021 рік

Джерело: Міністерство охорони здоров'я України

Абсолютні показники підтверджених щоденних даних захворювання у дітей важко аналізувати, тому що вони значно коливаються навіть протягом одного місяця. Як приклад: 1 лютого 2021 року кількість підтверджених випадків захворювання дітей дорівнювала 71, а 28 лютого – 795. Можна припустити, що таке коливання пов'язано із нерівномірністю подання даних з регіонів до Міністерства охорони здоров'я (далі – МОЗ), що в свою чергу впливає на своєчасність оприлюднення даних.

Смертність дітей від COVID-19: За оперативними даними Мінсоцполітики за період пандемії кількість дітей, які померли внаслідок захворювання на COVID-19 (станом на 01.03.2021) дорівнює 13 (3 дитини – Чернівецька область, 3 дитини – Рівненська область, 1 дитина – Запорізька область, 1 дитина – Івано-Франківська область, 4 дитини – Кіровоградська область, 1 дитина – Миколаївська область).

Огляд попередніх даних смертності у 2020 році дозволяє припустити: реальні наслідки пандемії, зокрема, щодо дітей, серйозніші, ніж йдеться в офіційній та оперативній статистиці. З одного боку це можна пояснити недостатньо точним підрахунком статистики Covid-19, з другого – низьким рівнем охоплення

діагностичними послугами, з третього – впливом пандемії на перевантаженість національної системи охорони здоров'я та іншими факторами.

Щеплення: Пандемія Covid-19 негативно вплинула на рівень вакцинації дітей, який за результатами показників 2020 року (Рис. 3) коливається від максимального значення – 96,5% (гепатит В, діти до 1 року) до мінімального – 59,7% (дифтерія, правець, діти 6 років).

Для порівняння доцільно проаналізувати виконання річного плану щеплень за 2019 рік (Рис. 4), коли максимальний показник дорівнював 93,2% (кір, паротит, краснуха – діти віком 1 рік), а мінімальний – 72,9% (дифтерія, правець, діти 6 років).

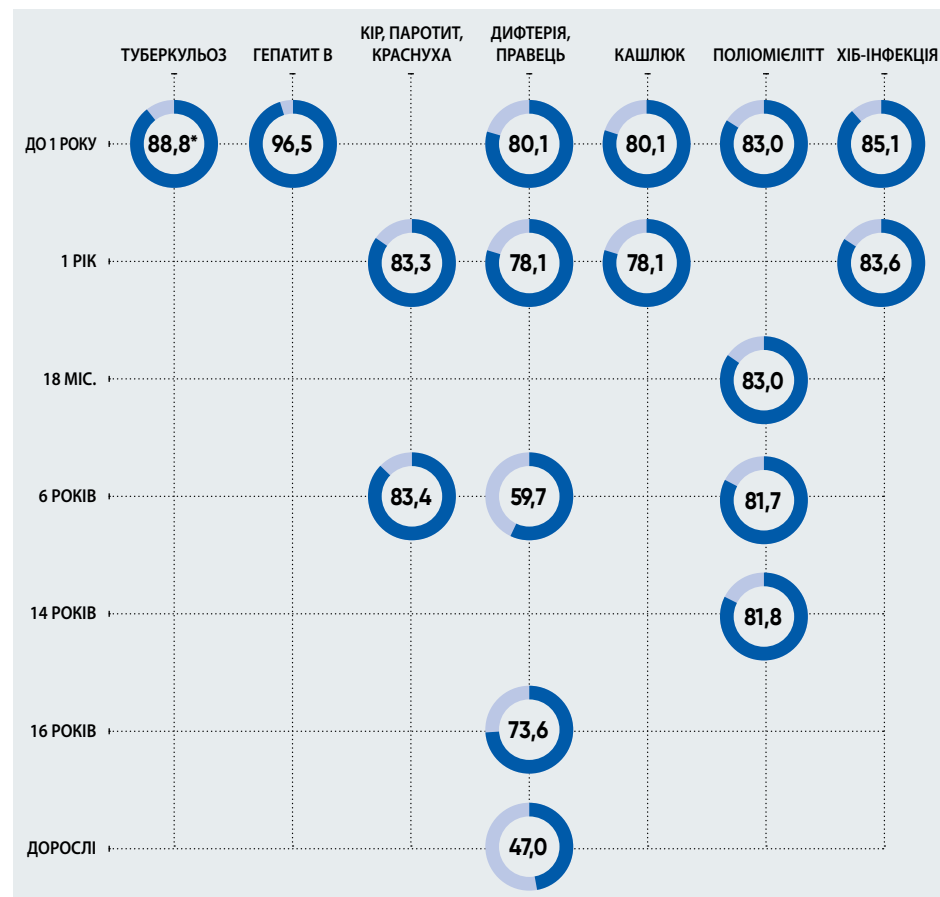
Варто зазначити, що у 2020 році для дітей віком від народження до 2-х років рівень щеплень порівняно з 2019 роком по переважній кількості показників фактично не знизився (окрім показника на кір, паротит, краснуху, який зменшився на 9,9%), а по деяким позиціям навіть трохи збільшився.

Проте спостерігається зовсім інша картина стосовно дітей 6 років, для яких показники щеплень на кір, паротит, краснуху знизилися у 2020 році на 8,3% (з 91,7% до 83,4%), на дифтерію, правець – на 13,2% (з 72,9% до 59,7%). Викликає серйозне занепокоєння значне зниження показників щеплень на дифтерію, правець для дітей 16 років: з 91,5% у 2019 році до 73,6% у 2020 році (-17,9%).

Засоби масової інформації 17.02.2021 оприлюднили інформацію про те, що майже 250 дітей, які народились за останні три тижні в Ужгородському пологовому будинку, не отримали щеплення від туберкульозу, вакцина у медичному закладі закінчилася 26 січня 2021 року. Така сама проблема існує не тільки в місті Ужгороді, а в цілому в Закарпатській області та інших регіонах України. Телевізійна служба новин 12.02.2021 оприлюднила інформацію про те, що у місті Києві батьки забирають своїх новонароджених дітей з пологових будинків без обов'язкового щеплення для профілактики туберкульозу, яке повинно проводитися на третю – п'яту добу життя дитини. Приватні клініки також не мають необхідної вакцини БЦЖ для проведення щеплення. Враховуючи, що за даними ВООЗ Україна займає 4 місце у світі за рівнем захворюваності на туберкульоз дорослих, і п'яте місце за рівнем захворюваності дітей серед 53 регіонів, які контролюються Європейським бюро ВООЗ, дана тенденція є вкрай загрозливою.

Уповільнення виконання плану вакцинації загрожує в подальшому значним збільшенням захворюваності дітей.

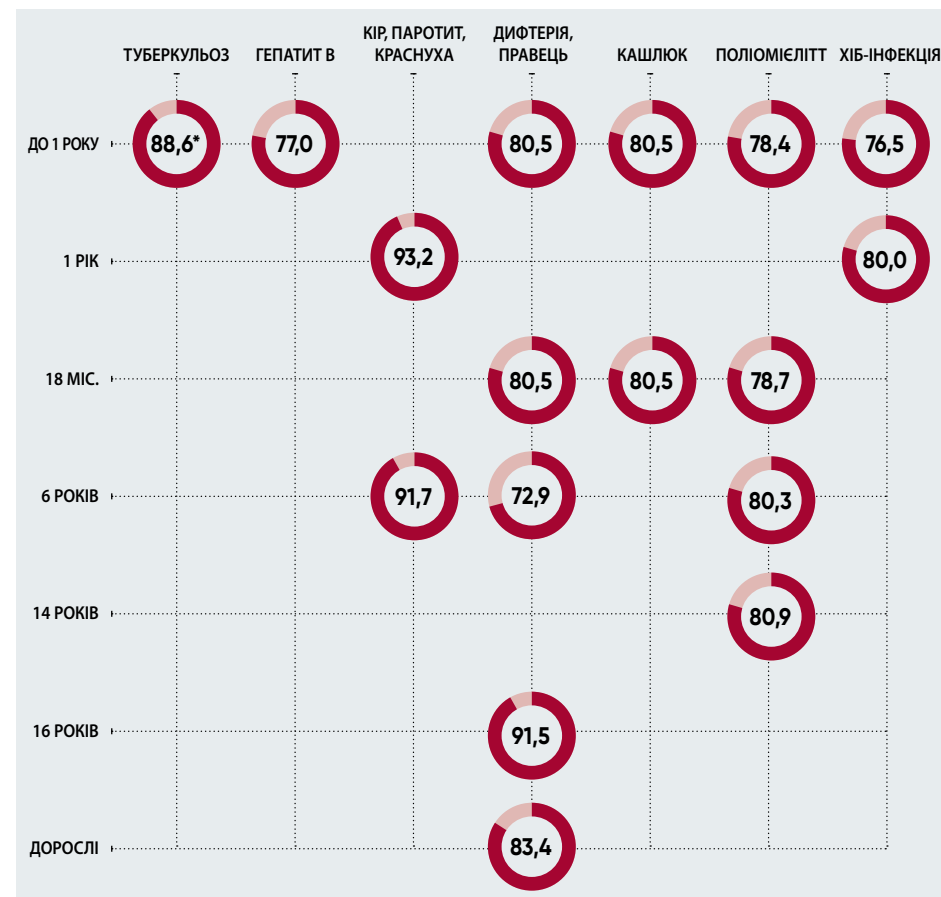
Рис. 3. Рівень охоплення щепленнями в Україні, 2020 рік

* частка щеплених від річного плану згідно бази даних УКРВАК, %

Джерело: Центр громадського здоров'я України

Рис. 4. Рівень охоплення щепленнями в Україні, 2019 рік

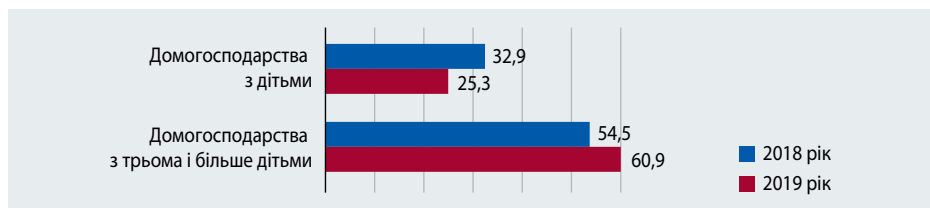
* частка щеплених від річного плану згідно бази даних УКРВАК, %

Джерело: Центр громадського здоров'я

ПРАВО НА ДОБРОБУТ

Бідність: Соціально-економічна ситуація в Україні та карантинні обмеження в умовах пандемії Covid-19 безпосередньо впливають на зниження середньодушових еквівалентних загальних доходів на місяць в домогосподарствах з дітьми, хоча протягом попередніх 2018 та 2019 років відсотковий рівень кількості сімей, що мали дохід нижче фактичного прожиткового мінімуму знижувався (крім домогосподарств з трьома та більше дітьми, показник щодо яких збільшився у порівнянні з 2018 роком на 6,4%) (Рис. 5).

Рис. 5. Розподіл домогосподарств з дітьми із середньодушовими загальними доходами на місяць нижче фактичного прожиткового мінімуму, %

Джерело: Державна служба статистики України

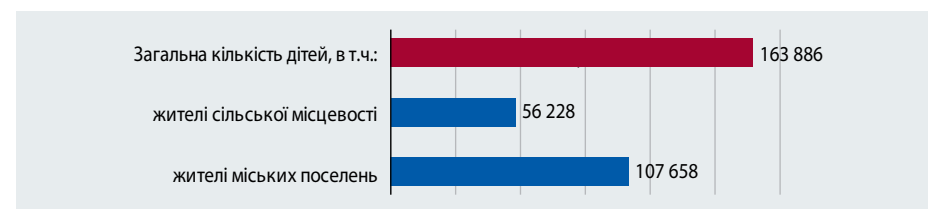
Якщо розглядати соціально-демографічну групу населення «діти віком 0-17 років», то протягом 2018–2019 років відносно неї рівень середньодушового загального доходу на місяць нижче фактичного прожиткового мінімуму був вищий (35,0% у 2018 році та 27,7% у 2019 році). Ці дані свідчать про те, що значна частина дітей в Україні протягом останніх 2-х років вже проживала за межею рівня бідності. Наразі статистичні показники за 2020 рік відсутні, проте можна із впевненістю констатувати, що на фоні загострення кризових явищ в економіці в умовах пандемії Covid-19 показники бідності дітей в Україні досягнуть пікових значень.

Діти з інвалідністю: На фоні негативних соціально-економічних показників для дітей з інвалідністю стрімко зростає загроза потерпання від порушення їх прав, зокрема на забезпечення рівних можливостей шляхом доступу до соціальних послуг за місцем проживання.

Якщо аналізувати ситуацію з місцем проживання дітей з інвалідністю за типом поселення (Рис. 6), то можна констатувати, що станом на кінець 2019 року 34,3% дітей проживали в сільській місцевості і 65,7% – це жителі міських поселень. Станом на 01.01.2020 року із загальної кількості дітей з інвалідністю (163 886 осіб) на обліку СЖО перебувало 6 298 дітей (3,8%), рівень охоплення соціальними послугами дітей з інвалідністю дорівнював лише 18 297 осіб, що складає 11,2% від загальної кількості дітей даної категорії.

Рис. 6. Розподіл дітей з інвалідністю за місцем проживання, 2019 рік

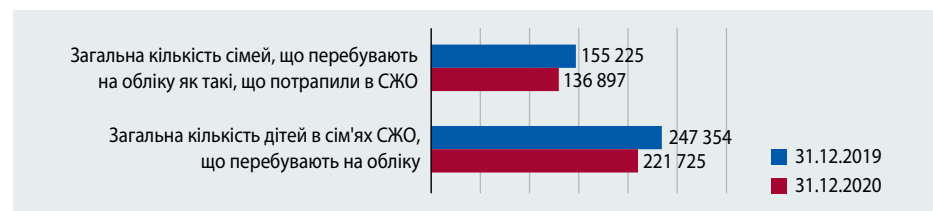
Джерело: Державна служба статистики України

Підсумовуючи вищевикладене, можна із впевненістю констатувати, що дана категорія дітей та, у разі наявності, їх батьки в переважній більшості лишаються сам на сам із власними проблемами та потребами і, відповідно, більше за інших потерпають від порушення їх прав та законних інтересів.

Сім'ї, які опинились в складних життєвих обставинах: Одним з важливих індикаторів роботи системи захисту прав дитини є показник загальної кількості сімей, які опинились в складних життєвих обставинах, що перебувають на обліку соціальних служб, та дітей в них (Рис. 7). Зменшення за 2020 рік загальної кількості сімей, які перебувають на обліку СЖО на 11,8% та дітей в них – на 10,4%, тим більше в умовах пандемії Covid-19 свідчить не про успіхи в роботі, а про значні проблеми в соціальній сфері взагалі і в питаннях захисту прав дитини, зокрема.

Таке падіння в умовах, коли рівень бідності сімей в рамках карантинних обмежень посилюється, може бути обумовлено декількома факторами: недостатньою кількістю профільних соціальних працівників в громаді, замалим обсягом фінансування даного напрямку роботи, відсутністю бажання з боку представників соціальних служб обліковувати дану категорію дітей внаслідок відсутності інструментарію роботи з ними, необхідних соціальних послуг в громаді, неможливістю вирішити (за потреби) питання тимчасового влаштування дітей, які виховуються в таких родинах.

Рис. 7. Динаміка ведення обліку сімей та дітей, які перебувають в складних життєвих обставинах, 2019, 2020 рік

Джерело: оперативні дані Міністерства соціальної політики України

Ключовим індикатором благополуччя сімей в територіальній громаді є кількість нововиявлених сімей, які опинились в складних життєвих обставинах (далі – СЖО). На кількість нововиявлених сімей, які перебувають у СЖО, безпосередньо впливає спроможність територіальної громади до створення служби у справах дітей, центру соціальних служб, фінансування посад фахівців соціальної роботи.

Аналізуючи динаміку виявлених вперше сімей в СЖО протягом квітня-грудня 2020 року (Рис. 8) можна побачити, що найменший показник був зафіксований протягом липня (1 773 родини), а найбільший – протягом листопада (5 218 родин).

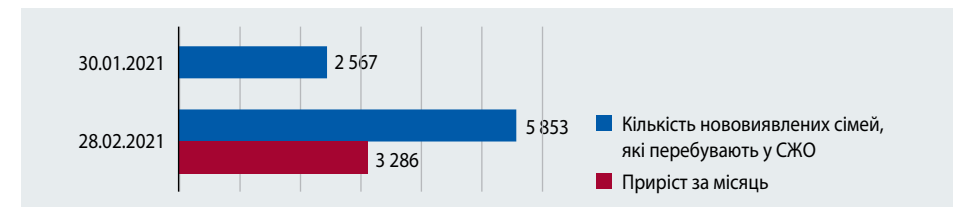
Рис. 8. Динаміка кількості нововиявлених в умовах COVID-19 сімей з дітьми, які перебувають в СЖО, 2020 рік

Джерело: оперативні дані Міністерства соціальної політики України

Якщо зробити порівняння щодо кількості нововиявлених родин, які опинились в СЖО, протягом січня-лютого 2021 року (Рис. 9), то можна побачити, що цифри суттєво не відрізняються від попереднього року. Проте слід зазначити, що в умовах пандемії часто рівень стресу у дорослих зростає, продовжується процес збідніння населення, в тому числі внаслідок втрати постійного доходу у періоди оголошення локдауну. Означені фактори жодним чином не сприяють покращенню умов для безпечного та захищеного дитинства. В такій ситуації важливо виявляти складні життєві обставини родини на ранній їх стадії. Тільки за умови своєчасного вжиття комплексу заходів з боку представників соціальних служб громади щодо подолання виявлених складних життєвих обставин, можна зберегти біологічну родину для дитини.

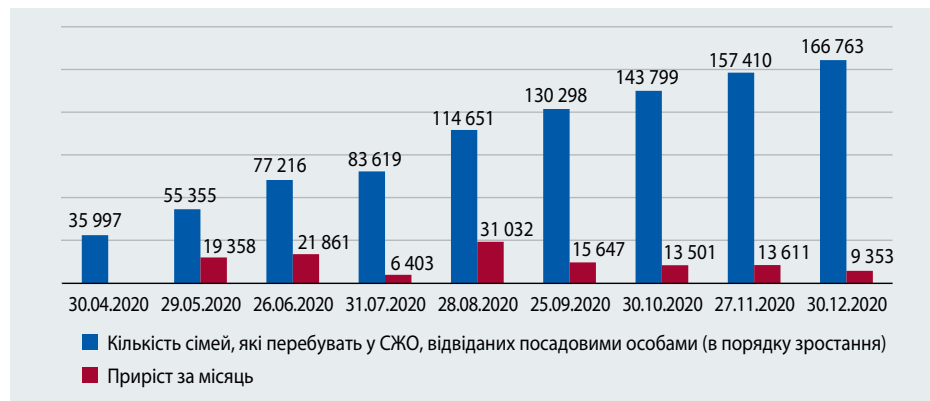
Рис. 9. Динаміка кількості нововиявлених в умовах COVID-19 сімей з дітьми, які перебувають в СЖО, січень-лютий, 2021 рік

Джерело: оперативні дані Міністерства соціальної політики України

Аналіз динаміки відвідування сімей в СЖО посадовими особами у період пандемії COVID-19 протягом 2020 року свідчить про нестабільність процесу моніторингу на місцях і коливається від 6 403 (протягом липня) до 31 032 (протягом серпня) (Рис. 10). Ймовірно, дана тенденція пов'язана із замалою кількістю соціальних працівників, фахівців соціальної роботи, представників служб у справах дітей, центрів соціальних служб на місцях та недостатністю обсягів фінансування на проведення такого моніторингу. Крім того, на процес безпосередньо впливає наявність або відсутність профільних фахівців у новостворених територіальних громадах.

Рис. 10. Динаміка відвідування сімей в СЖО посадовими особами у період пандемії COVID-19, 2020 рік

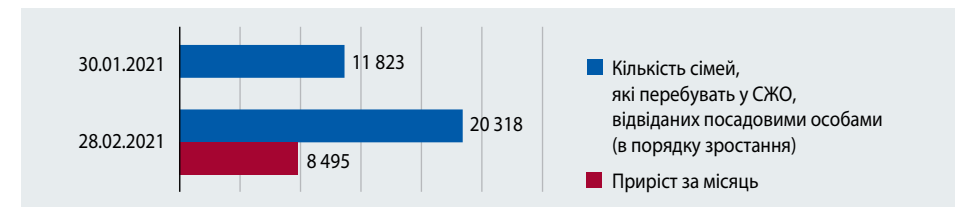

Джерело: оперативні дані Міністерства соціальної політики України

В умовах пандемії Covid-19 соціальні контакти сімей значно обмежені і така нестабільність може призвести до ситуації, коли права дитини порушуються, проте своєчасну допомогу і підтримку дитині та родині надати нема кому.

Наразі в територіальних громадах вкрай низька спроможність надання соціальних послуг. Цей факт підтверджується аналізом динаміки відвідування сімей СЖО протягом січня-лютого 2021, який у порівнянні з минулим 2020 роком відчутно знизився (Рис. 11).

Рис. 11. Динаміка відвідування сімей в СЖО посадовими особами, січень-лютий, 2021 рік

Джерело: оперативні дані Міністерства соціальної політики України

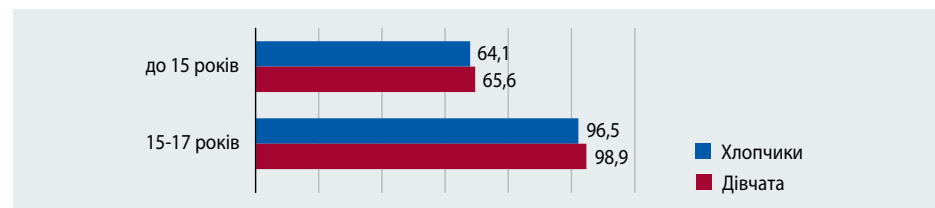
В умовах активної фази реалізації реформи децентралізації влади голови громад в переважній більшості є новообраними і ще не повною мірою розуміють повноваження органу опіки та піклування в частині захисту прав дитини. Це несе високі ризики порушення прав дитини, зокрема, за умови її залишення без батьківського піклування.

ПРАВО НА ОСВІТУ, КУЛЬТУРУ ТА ВІДПОЧИНОК

Дистанційне навчання: З урахуванням епідеміологічної ситуації Уряд рекомендував закладам загальної середньої освіти передбачити можливий перехід на дистанційне і змішане навчання. Обов'язковою умовою дистанційного навчання та забезпечення повноцінної участі в освітньому процесі є доступ дитини до мережі Інтернет.

Для з'ясування реальної картини щодо рівня доступу до Інтернет-мережі, враховуючи відсутність даних за 2020 рік, доцільно проаналізувати показники 2019 року, коли ще не було запроваджено карантинних заходів внаслідок пандемії Covid-19. Статистичні дані щодо дітей, які повідомили, що за 12 місяців 2019 року користувались послугами інтернету (Рис. 12), свідчили про низький рівень забезпечення такого доступу осіб віком до 15 років.

Рис. 12. Розподіл дитячого населення за доступом до Інтернету, 2019 рік, %

Джерело: Державна служба статистики України

Доступ дітей до Інтернету за типом місцевості: Рівень доступу дітей до Інтернету в селах нижчий, ніж в містах: у хлопців – 57,5% (до 15 років) та 94,5% (15–17 років), у дівчат – 59,1% (до 15 років) та 99,4% (15–17 років).

Враховуючи відсутність у кожної дитини власного гаджету та іншу сукупність факторів можна констатувати, що рівень доступу до дистанційної освіти насправді є значно нижчим. Серед категорій, що більш за інших віддалені від можливості брати участь в освітньому процесі, є діти з особливими освітніми потребами та діти з сімей, які опинились в складних життєвих обставинах.

Починаючи з 11.12.2020 Міністерством освіти і науки спільно з Українським інститутом розвитку освіти та Міністерством цифрової трансформації України запущено платформу для дистанційного та змішаного навчання «Всеукраїнська школа онлайн». Головною перевагою платформи – є уроки з 18 основних предметів для 5-11 класів. Увесь контент пройшов експертизу, відповідає державним стандартам та календарному плану. Навчатися можна безкоштовно, потрібен лише доступ до мережі Інтернет, що знов ставить дітей, які не є його постійними користувачами, в ситуацію недоступності до даного виду послуг.

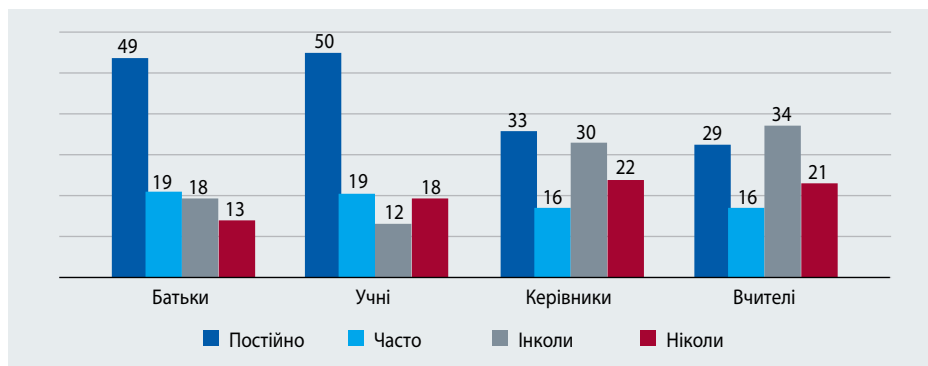
Якість дистанційної освіти у 2020–2021 навчальному році: Державною службою якості освіти України з 2 по 9 лютого 2021 року проведено анонімне онлайн опитування серед учасників освітнього процесу щодо якості освіти під час дистанційного навчання у поточному навчальному році. В опитуванні взяли участь 273,564 тис. респондентів, із них близько 68 тис. учнів 9–11-х класів, 158 тис. батьків та 47,5 тис. освітян (43 тис. учителів та 4,5 тис. керівників закладів освіти). Навесні 2020 року Службою було проведено подібне опитування учасників освітнього процесу щодо стану організації у закладах загальної середньої освіти дистанційного навчання в умовах карантину, в якому взяли участь майже 211,9 тис. осіб, із них 120,5 тис. батьків, 44,1 тис. учнів, 43,4 тис. вчителів, 3,9 тис. керівників ЗЗСО.

За даними зазначеного вище опитування, у порівнянні з минулим роком ситуація щодо використання та розміщення навчальних матеріалів значно покращилася. Так, минулого року лише 8,9% директорів зазначали про ефективне використання сайтів закладів освіти для комунікації з батьками. Більшість керівників шкіл (69%) для цього використовували соціальні мережі та групові чати (17%), а 4% зазначали, що спілкування з батьками відбувається через класних керівників, у тому числі шляхом надсилання батькам електронних листів із розкладом уроків (1,42%). 52% опитаних вчителів вказували, що спілкуються з батьками персонально. 63,5% вчителів міських ЗЗСО регулярно оприлюднювали на власних блогах повідомлення та новини.

Цього року, керівники закладів освіти засвідчили, що більшість шкіл (53%) регулярно публікують на вебсайтах матеріали та завдання для дистанційного навчання (Рис. 13), педагоги проводять індивідуальні консультації з учнями (90%) та батьками (72%), надають учням матеріали для самостійного опрацювання та здійснюють перевірку засвоєного матеріалу (76%); 81% учителів проводять онлайн-уроки з використанням відео- або аудіо- засобів, 62% – створюють власні електронні освітні ресурси та презентаційні матеріали для уроків.

Навчальні матеріали (у тому числі відео-, аудіоматеріали, презентації) та завдання були постійно доступні для опрацювання (69% учнів, 68,5% батьків, 55% педагогів та 52% керівників). Також здобувачі освіти мають можливість, у разі потреби, повторно їх переглядати (77% учнів).

Рис. 13. Доступність навчальних матеріалів та завдань на вебсайті закладу освіти

Джерело: Державна служба якості освіти України

Водночас, більшість проблем залишилися не вирішеними. За результатами опитування, проведеного цього року, 34 % вчителів зазначили, що у них недостатньо досвіду щодо використання спеціальних навчальних програм, електронних платформ; 16 % скаржаться на брак досвіду щодо ефективного використання комп'ютерної техніки.

Серед проблем, які найбільш ускладнюють організацію дистанційного навчання, перш за все керівники закладів освіти вбачають брак досвіду щодо використання спеціальних навчальних програм та електронних платформ (71%), 25% бракує досвіду щодо організації дистанційного навчання.

Також серед факторів, які мають найбільш негативний вплив на організацію дистанційного навчання за допомогою цифрових технологій, більшість керівників, які взяли участь в опитуванні (56%) назвали обмежений доступ учнів до мережі Інтернет та відсутність цифрових пристроїв (53%). На недостатню цифрову інфраструктуру в закладі освіти поскаржились 42% керівників, понад 40% повідомили про ненадійне/повільне підключення до мережі Інтернет у школі, 35% вказали, що в закладах обмежена/відсутня технічна підтримка організації дистанційного навчання. Значна частина керівників (40%) серед факторів, що впливають на недостатню якість дистанційного навчання називають низьку мотивацію учнів. 12% вбачають труднощі в організації дистанційного навчання через низьку цифрову компетентність учителів.

Вчителі вважають, що найбільш негативно впливають на організацію дистанційного навчання:

- обмежений доступ учнів до мережі Інтернет (54 %);
- обмежений доступ учнів до цифрових пристроїв (52,5 %);
- низька мотивація учнів (44 %);
- ненадійне/повільне підключення до мережі Інтернет у школі (42 %);
- обмежена/відсутня технічна підтримка (31 %);
- недостатня цифрова інфраструктура в закладі освіти (28 %)².

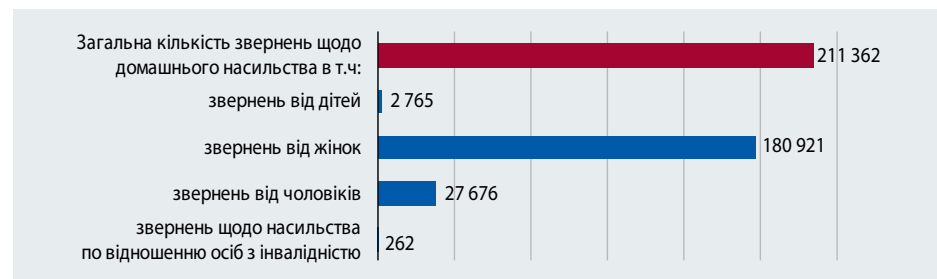
² <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/37776.pdf>

ПРАВО НА ЗАХИСТ ВІД НАСИЛЬСТВА ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Запобігання та протидія домашньому насильству: Протягом 2020 року суб'єктами взаємодії зафіксовано 211 362 звернення з приводу домашнього насильства (Рис. 14), що на 61,9 % більше, у порівнянні з аналогічним періодом минулого року (2019 рік – 130 514 звернень)³.

Якщо порівнювати ситуацію із насильством щодо дітей з попередніми роками, то у 2019 році від дітей надійшло 1055 звернень, а протягом 2020 року – 2765, що на 1710 звернень більше (+162%). Дані показники свідчать про значне посилення небезпеки для дітей, які в умовах пандемії COVID-19 стають жертвами або свідками вчинення домашнього насильства. Різке збільшення випадків вчинення насильства щодо дітей ускладнюється новим сплеском захворювання на COVID-19 протягом лютого-березня 2021 року і ставить серйозні виклики перед головами новостворених територіальних громад в частині забезпечення в громаді середовища, дружнього до дитини, попередження негативних наслідків для дитини, зокрема, коли вона проживає в родині, яка опинилась в складних життєвих обставинах.

Рис. 14. Аналіз звернень відносно вчинення домашнього насильства, 2020 рік

Джерело: дані Урядового порталу

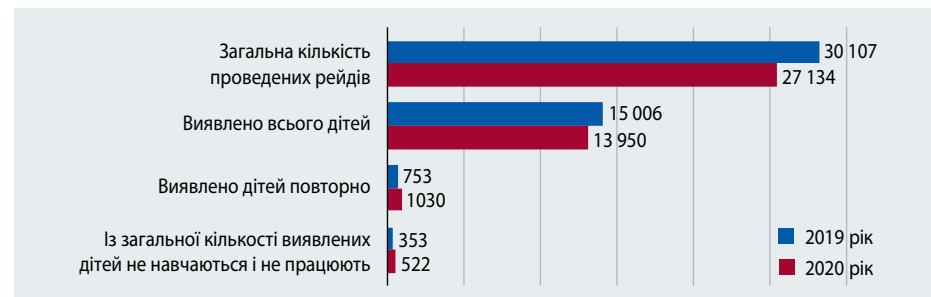
Безпека: Результати проведених профілактичних рейдів, під час яких обстежуються традиційні місця перебування бездоглядних дітей, свідчать про тенденцію до

³ <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverd-derzhavnu-programu-zapobigannya-ta-protidii-domashnomu-nasilstvu-ta-nasilstvu-z-oznakoyu-stati-na-period-do-2025-roku>

зменшення загальної кількості таких рейдів одночасно із стрімко зростаючими показниками виявлених повторно дітей та кількості дітей, які не навчаються і не працюють (Рис. 15). Збільшення виявлених повторно дітей з 753 протягом 2019 року до 1030 протягом 2020 року (+36,8%) може бути обумовлено, в тому числі, наслідком вчинення відносно цих дітей домашнього насильства.

Рис. 15. Результати проведення профілактичних рейдів «Діти вулиці», «Вокзал»

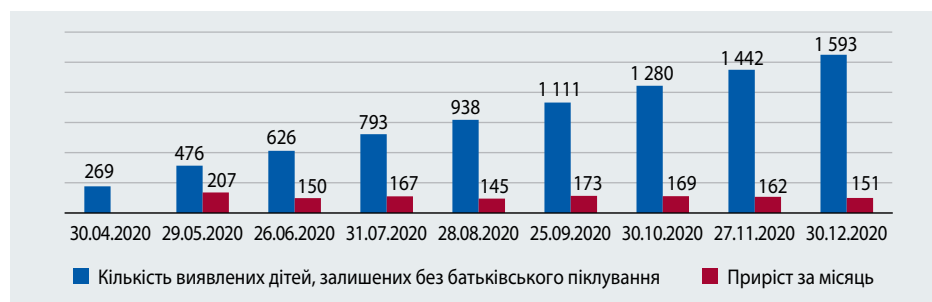
Джерело: оперативні дані Міністерства соціальної політики України

Ці показники можуть бути ознакою початку повернення масового явища безпритульності дітей в країні. Відсутність належної уваги до даної негативної динаміки несе серйозні загрози в частині додержання прав дитини в подальшій перспективі.

ПРАВО НА ЗАХИСТ, СІМ'Ю ТА АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ДОГЛЯД

Діти, які залишилися без батьківського піклування: Динаміка кількості виявлених в умовах Covid-19 дітей, які залишилися без батьківського піклування, свідчить про достатньо високі показники щомісячного приросту (Рис. 16). Діти, які в умовах пандемії залишилися без батьківського піклування, відібрані від батьків, інших осіб у зв'язку із безпосередньою загрозою їх життю та здоров'ю, це саме ті категорії, які потребують особливої уваги з боку держави. Законодавство вимагає якнайшвидшого вирішення питання щодо надання дитині статусу сироти або позбавленні батьківського піклування, пошуку родини з метою подальшого влаштування до сімейних форм виховання.

Рис. 16. Динаміка кількості дітей, які залишилися без батьківського піклування, виявлених в умовах COVID-19, 2020 рік

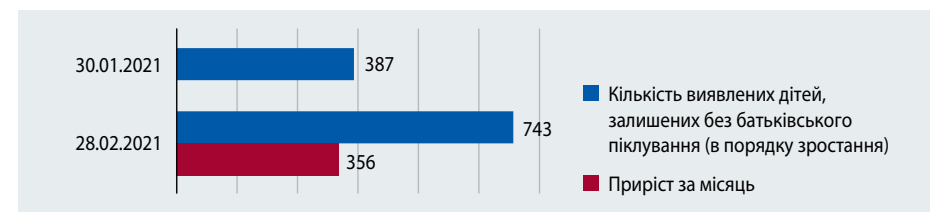
Джерело: оперативні дані Міністерства соціальної політики України

Порівнюючи кількість дітей, залишених без батьківського піклування, протягом 2020 року із кількістю виявлених протягом січня – лютого 2021 (Рис. 17), можна побачити різке, майже вдвічі збільшення кількості таких випадків та, відповідно, дітей. Якщо у 2020 році максимальна кількість залишених без батьківського піклування дітей дорівнювала 207 (протягом травня), а мінімальна – 145 (протягом серпня), то початок 2021 року відзначився різким збільшенням показників соціального сирітства (387 дітей в січні та 356 – в лютому).

Таке збільшення є прикладом вкрай негативного впливу пандемії COVID-19 на благополуччя сімей та свідчить про високу загрозу поновлення явища масової безпритульності дітей у разі, якщо їх своєчасно не буде обліковано та не здійснено комплексу заходів щодо їх подальшого влаштування.

Рис. 17. Динаміка кількості дітей, які залишилися без батьківського піклування, виявлених в умовах COVID-19, січень-лютий, 2021 рік

Джерело: оперативні дані Міністерства соціальної політики України

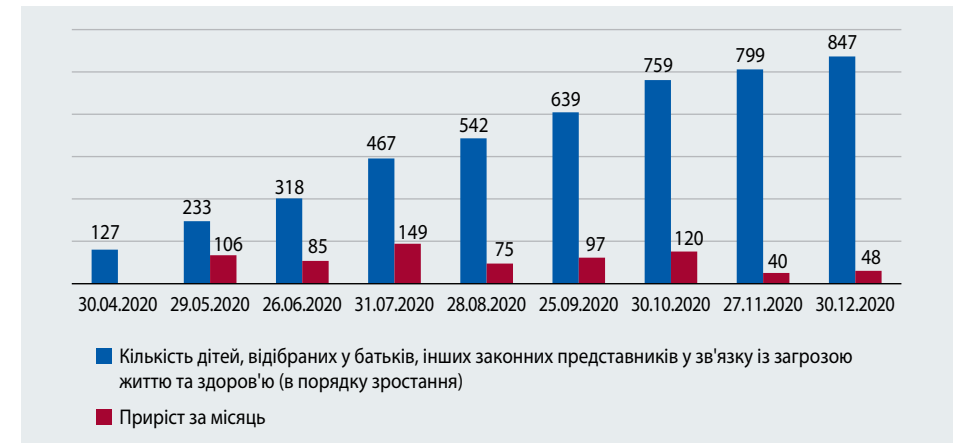
Враховуючи, що державна політика у сфері дитинства наразі вкрай нестабільна та дедалі погіршується внаслідок подовження карантинних заходів та сукупності інших факторів, дані категорії дітей часто протягом тривалого періоду часу лишаються без сімейного влаштування та гарантованого законодавством державного захисту.

Надання послуг на рівні громади: Діти повинні бути захищеними державою, проте з 1469 територіальних громад, що створені в Україні станом на 01.01.2021 року, тільки 885 має службу у справах дітей, а це лише 60,3% від потреби. В деяких громадах наразі процес створення служб у справах дітей завершений, проте процедура призначення фахівців на посади триває і може розтягнутись на декілька місяців, що також є негативним фактором. Наразі на субрегіональному (місцевому) рівні не створено достатньої кількості соціальних послуг, які б задовольняли потреби громади взагалі і дітей, зокрема. Вищезначене свідчить про те, що питання додержання та захисту прав дитини не стали пріоритетом державної політики в умовах децентралізації влади, що в свою чергу впливає на рівень захищеності кожної конкретної дитини, який сьогодні (в переважній кількості випадків) дуже низький.

Реагування органів опіки та піклування на загрозу життю та здоров'ю дитини: Відповідно до норм законодавства України орган опіки та піклування може прийняти рішення щодо негайного відібрання дитини від батьків, інших законних представників у разі наявності безпосередньої загрози її життю та здоров'ю та прийняти рішення щодо негайного альтернативного влаштування. Динаміка даного процесу в умовах пандемії Covid-19 протягом 2020 року доволі нестабільна і коливається від мінімального значення у 40 таких випадків протягом листопада до максимального – 149 протягом липня, проте свідчить про достатньо велику кількість дітей, які в межах біологічної родини лишаються в ситуації небезпеки (Рис. 18).

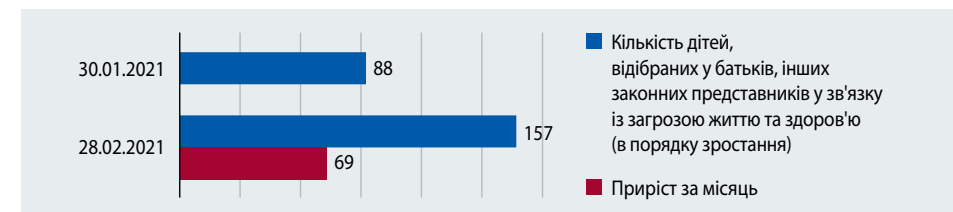
Аналіз кількості аналогічних випадків відібрання дітей протягом січня-лютого 2021 року свідчить про зменшення показників у порівнянні з 2020 роком (Рис. 19). Внаслідок подовження в країні протиепідемічних обмежень, поглиблення економічної кризи, масового збідніння населення, ситуація в сім'ях, які опинились в СЖО, дедалі більше погіршується. Як наслідок, неможливо сподіватись на покращення умов виховання в таких родинах для дитини. Це, в свою чергу, свідчить про те, що зменшення показників відібрання дітей від батьків, інших законних представників протягом січня-лютого 2021 року є прикладом того, що відсутність достатньої кількості фахових спеціалістів, готових працювати із родиною, соціальних послуг на рівні громади, неготовність органів державної влади на місцях надавати дієву підтримку дитині та її родині, призводить до ситуації, коли органи опіки та піклування змушені лишати дітей у небезпечних для їх життя та здоров'я умовах виховання.

Рис. 18. Динаміка відібрання в умовах COVID-19 дітей від батьків, інших законних представників у зв'язку із загрозою життю та здоров'ю, 2020 рік

Джерело: оперативні дані Міністерства соціальної політики України

Рис. 19. Динаміка відібрання в умовах COVID-19 дітей від батьків, інших законних представників у зв'язку із загрозою життю та здоров'ю, січень-лютий, 2021 рік

Джерело: оперативні дані Міністерства соціальної політики України

ПРАВО НА БЕЗПЕКУ ТА ЧИСТЕ НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Доступ до якісної питної води та санітарії: Україна є однією з найменш водозабезпечених країн Європи, при цьому водокористування в країні здійснюється переважно нераціонально. Внаслідок токсичного, мікробіологічного та біогенного забруднення відбувається погіршення екологічного стану річкових басейнів, а також прибережних вод та територіальних вод Чорного і Азовського морів. Особливо слід відзначити незадовільний стан причорноморських лиманів, більшість з яких належать до природно-заповідного фонду і є унікальними рекреаційними ресурсами. Підземні води України в багатьох регіонах за своєю якістю не відповідають установленим вимогам до джерел водопостачання, що пов'язано передусім з антропогенним забрудненням, а інтенсивне їх використання призводить до виснаження горизонтів підземних вод.

Основними джерелами забруднення вод є скиди з промислових об'єктів, неналежний стан інфраструктури водовідведення та очисних споруд, недотримання норм водоохоронних зон, змив та дренавання токсичних речовин із земель сільськогосподарського призначення. Основні речовини, що призводять до забруднення, – сполуки важких металів, сполуки азоту та фосфору, нафтопродукти, феноли, сульфати, поверхнево-активні речовини. Останнім часом зростає забруднення медичними відходами та мікропластиком, яке на сьогодні не контролюється.

Забруднення вод призводить до виникнення різноманітних захворювань населення, зниження загальної резистентності організму і, як наслідок, до підвищення рівня загальної захворюваності, зокрема на інфекційні та онкологічні захворювання. Діюча нині система моніторингу вод є неефективною та застарілою, не відповідає сучасним європейським стандартам. Система державного управління у сфері охорони вод потребує невідкладного реформування і переходу до інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом⁴.

Статистична інформація щодо доступу до питної води за 2019 та 2020 рік відсутня, що унеможливує здійснення об'єктивної оцінки ситуації. Доступ до якісної питної води та санітарії набуває ще більшої актуальності у період пандемії COVID-19. У 2020 році до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини надійшло

⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

292 повідомлення громадян про порушення права на безпечне для життя та здоров'я довкілля, здійснено 29 моніторингів, зокрема щодо права людини на безпечні для життя та здоров'я поверхневі води та атмосферне повітря. У значній частині повідомлень до Уповноваженого заявники зазначали про неефективність виконання органами державної влади та місцевого самоврядування покладених на них повноважень. Зокрема, такі повідомлення стосувались діяльності Держекоінспекції⁵.

В Україні існують значні нерівності між міським та сільським населенням у доступі до якісної питної води та санітарії. Згідно з Національною доповіддю про якість питної води та стан питного водопостачання за 2018 рік, централізоване водопостачання охоплює понад 99% міст та лише 30% сіл. Як наслідок, доступ до сталого та безпечного водопостачання залишається проблематичним для багатьох українців, зокрема дітей. Точний масштаб проблеми невідомий. Державні статистичні спостереження відносно цієї категорії населення не ведуться. Причиною користування привізною водою в офіційних документах називається відсутність джерел якісної питної води. За різними даними від 268 до 950 тисяч населення користується привізною водою⁶.

Для дітей, що проживають на лінії розмежування, а також в місцевості, де відсутня якісна питна вода, існують великі ризики бути позбавленими права на безпечний розвиток та проживання в чистому навколишньому середовищі. В умовах третьої хвилі пандемії COVID-19, яка дедалі більше уражує дітей, зазначені вище фактори мають вкрай загрозливий характер.

⁵ https://ombudsman.gov.ua/files/2021/zvit_2020_rik_.pdf

⁶ <https://decentralization.gov.ua/news/12587>

ІНДИКАТОРИ ЗА КЛЮЧОВИМИ НАПРЯМАМИ ДОДЕРЖАННЯ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ

НАЗВА ІНДИКАТОРУ	ДЕЗАГРЕГАЦІЯ	ПЕРІОДИЧНІСТЬ	ДЖЕРЕЛО
Кількість підтверджених випадків COVID-19 у дітей	- за кількістю випадків - за середнім % захворюваності	Раз на день Раз на місяць Раз на рік	МОЗ
Розподіл випадків захворювання на COVID-19 по регіонах України	- по регіонам	Раз на день Раз на місяць Раз на рік	МОЗ
Кількість дітей, які померли внаслідок захворювання на COVID-19	- за кількістю випадків	Раз на місяць Раз на рік	МСП
Рівень охоплення щепленнями	- за віковими групами - за захворюваннями	Раз на рік	МОЗ
Кількість дітей, які не здобувають повної загальної середньої освіти	- за віком	Раз на рік	МСП
Доступ дітей до мережі Інтернет	- за віковими групами - за статтю - за частотою користування - за типом місцевості	Раз на рік	МОН Держстат
Якість освіти під час дистанційного навчання	- за учасниками освітнього процесу - за віковими групами - за індикаторами негативного впливу	Раз на рік	Держслужба якості освіти
Доступність навчальних матеріалів та завдань на вебсайті закладу освіти	- за рівнем доступу	Раз на рік	Держслужба якості освіти

НАЗВА ІНДИКАТОРУ	ДЕЗАГРЕГАЦІЯ	ПЕРІОДИЧНІСТЬ	ДЖЕРЕЛО
Кількість звернень громадян відносно вчинення домашнього насильства	- за віком - за статтю - за категорією громадян	Раз на рік	Національна поліція України
Кількість звернень дітей відносно вчинення домашнього насильства	- за віком	Раз на рік	Національна поліція України
Якість питної води та стан питного водопостачання	- по типу поселень - по регіонам	Раз на рік	Держстат
Результати проведення профілактичних рейдів «Діти вулиці», «Вокзал	- за кількістю - за віком - за частотою	Раз на рік	МСП
Розподіл домогосподарств з дітьми із середньодушовими загальними доходами на місяць нижче фактичного прожиткового мінімуму (%)	- по регіонам - по типу поселень	Раз на рік	Держстат
Кількість дітей з інвалідністю (0–17 років)	- за типом поселень	Раз на рік	Держстат
Статистична інформація щодо дітей з інвалідністю, іншими особливими освітніми потребами, які потребують/отримують соціальні послуги	- по типам поселень - за перебуванням на обліку СЖО - за кількістю послуг, що надано	Раз на рік	Держстат МСП
Динаміка ведення обліку сімей та дітей, які перебувають в складних життєвих обставинах	- за кількістю сімей - за кількістю дітей	Раз на рік	МСП
Динаміка кількості нововиявлених в умовах COVID-19 сімей, які перебувають в СЖО	- за кількістю сімей - за приростом за місяць	Раз на рік Раз на місяць	МСП
Динаміка відвідування сімей СЖО посадовими особами у період пандемії COVID-19	- за кількістю сімей - за приростом за місяць	Раз на рік Раз на місяць	МСП
Динаміка виявлених в умовах COVID-19 дітей, які залишились без батьківського піклування	- за кількістю дітей - за приростом за місяць	Раз на рік Раз на місяць	МСП
Динаміка відібрання в умовах COVID-19 дітей від батьків, інших законних представників у зв'язку із загрозою життю та здоров'ю	- за кількістю дітей - за приростом за місяць	Раз на рік Раз на місяць	МСП

СІЧЕНЬ-
БЕРЕЗЕНЬ
2021

МОНІТОРИНГ
СТАНУ ДОДЕРЖАННЯ
ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ
ПАНДЕМІЇ COVID-19

Уповноважений
Верховної Ради України
з прав людини